

lyosodik a személyes sorsra, a közlegény ellenőrzí tapasztalatait dokumentumok, emlékiratok faggatásával. Szerencse és kitartó nyomozás eredménye, hogy ezek segítségével követni tudja egy rádiósraj mozgását a hadszínterben, időpontokat, eseményeket egyeztet. Az 1. hadsereg 16. hadosztályának ez a raja ugyanazt az értelmetlen kálváriát járja végig, mint a többi. Sokszor kínzó a szembesítés, s kérdésekkel vádol. Témája most az 1. hadsereg gazdátlan és értelmetlen vergődése. A diagnózis: „Sem hősi eposz, sem nemzeti sorsdráma, sem nemzedéki sorsélmény.” A folytatás is ilyen. Egy rossz irányba tartó szerelvényhez csatolt háromvagonnyi hadifogoly bejárja fél Európát szabadult fogolyként is fogságban, átmeneti légerekben magukra hagyottan és mégsem szabadon. Ez az előjátéka annak, ahogyan előkészült az 1945 utáni magyar értelmiség — nagy szó, de — történelmi feladataira. Tudja, hogy szabadulni kell a szegénységből, a félelemtől, megaláztatástól. Tudja, hogy a bajokon csak a munka segít, hogy a felemelkedéshez a másokban kell megkapaszkodni. Még saját életének folytatását sem látja pontosan, fáradt, erőtlen útkereső. Csoda-e, hogy újabb tévedésekkel indul?

A könyv záróképe szinte kiszámítottnak tetszik, pedig elrendezője a történelem valósága. A fiú az otthoni kemence tüze előtt ül meztelenül, és sebeitől, betegségéből gyógyulni kezd. (Magvető.)

KARDOS JÓZSEF

Bertha Bulcsu: Medvetáncoltatás

Bertha Bulcsu publicisztikájának karaktere van. Ezt kettős ok miatt állíthatjuk teljes bizonyossággal. Az egyik, hogy minden írását, amit akár hetilapban vagy napilapban adott közre, mindig áthatotta az írói erő. Ebből következően nincs számára kedvezőtlen jelenség, sem kevésbé fontos téma. A Bertha Bulcsu-féle magatartás egyik alapvető vonása, hogy mindent érdekesnek tart, és a lényegesnek érzett dolgokból később szűri ki azt, ami másoknak ugyan csak sokat mondó lehet. A kritikus teljes hitelességgel persze nem állíthatja, hogy a *Medvetáncoltatás* címmel összegyűjtött írások ugyanolyan termékei műhelyének, mint mondjuk a válogatott novellák *Ilyen az egész életed*, vagy a *Balaton-i évtizedek* kötetei. Az utóbbiak kiugró magaslatai a pályának. Ezekről tekintve az újabb könyvre, az első benyomás még csalódás is lehet. Gondoljunk csak meg; az átfogó, mélységet és horizontot kitöltő feldolgozások után a szerző apróságokkal bibelődik! Olyan mindennapi szürke dolgokkal, amelyek mintha kevésbé lennének jelentősek. A jelzett érzést erősíti, hogy a *Medvetáncoltatás*ban a valóságnak olykor csak egy-egy szeletét, kis részét kapjuk meg. Külön-külön sokan olvasták *Jelenségek* felcím alatt a könyv anyagát az Élet és Irodalom hasábjain. Már akkor feltűnt (nemcsak az olvasóknak, hanem olykor az ellentmondóknak is), hogy mennyi megértés, át gondolt következetesség határozza meg a közreadottakat.

Együtt, a mozaikokat összerakva láthatja igazán mindenki, hogy mennyire általánosítóan és folyamatban gondolkodott már akkor Bertha Bulcsu, amikor az egyes apró mozzanatokra felfigyelt. Egyet kell érteni azzal a véleménnyel, hogy a *Medvetáncoltatás*ban műfaji célok bravúros megvalósulásának vagyunk

tanúi. Nemcsak azért tűnik ez fel, mert a publicisztika aktualitása nyilván más műfaji követelményeket támaszt, mint a novella vagy más széppróza. Ettől függetlenül Bertha Bulcsu kifejezetten törekedett arra, hogy „novellásítsa”, elbeszélésszerű füzérré tegye a *Medvetáncoltatás* anyagát. Erre mutat, hogy a feljegyzések, útinaplók, élményrögzítő képek közé átvezető, illetve összekötő szövegeket iktatott. Ezekben bizonyos magyarázatokat talál az olvasó. A kurzívan szedett részek egy hosszú levélből valók, amit tengerentúltra szakadt barátjának küldött (volna) az író. A dőlt betűs oldalak így keretbe foglalják a jelenségeket. Felvilágosítást adnak arról, mi miért került egymás mellé. Innen nézve a gyűjtemény akár egy hosszadalmas levélnek is tekinthető, amelynek a darabjai már korábban megjelentek. Azokat illesztette úgy egymás mellé Bertha Bulcsu, hogy valaki (aki mondjuk az óceán túlsó partján olvasni akarja) pontosan fel tudja mérni a hátteret, amiből születtek az egyes írások.

Nyilatkozatokból és utalásokból tudjuk, hogy bármilyen jelenséggel, élménnyel találkozott, mindig felmerült a gondolat: el kellene raktározni, hogy abból később kifejthető legyen egy novella vagy valami más. A szépíró így állandóan jelen van a *Medvetáncoltatás* lapjain, noha az egyes részek alkalmiságán vagy ötletmotívumain semmit nem változtatott a szerző, amikor azokat kötetbe gyűjtötte. Néha még az indító tapasztalatok pillanatnyisága is érződik. Ezek a jegyek a gyűjtemény publicisztikai jellegét erősítik meg. Vagyis azt mondhatjuk, hogy Bertha Bulcsu szépíróként vállalta a közíró feladatait és azokat úgy teljesítette, hogy a határvonalakat semmibe vette. Teljes joggal, hiszen végső soron az igazi literátor mindig a köz érdekében szól. A szerző ezt tette szociográfiáiban csakúgy, mint regényeiben, elbeszéléseiben vagy színpadi próbálkozásokor. Félreértés ne essék! Bertha nem mosott össze kétféle követelményt. Csak saját egyéniségén keresztül közelített hozzájuk, s természetes közvetlenséggel átkapcsolta egyiket a másikba. Ekként olyan sajátos műfajú és stílusú szövegek jöttek létre, amelyek a *Medvetáncoltatás* karaktervonását adják.

Ami igazán minősít: az író és a világ viszonya. Bertha Bulcsu, ahogy a legtöbb írással, alkotással foglalkozó ember, nyitott szemmel járt a világban. Egy idő után — épp az érzékenységből következően — felismerte, hogy nem egészen olyan, amilyennek lennie kéne. Pedig a jelenségek feltérképezése közben még nem is volt magasan a mérce. Nem utópisztikus elképzelésekkel szembesített, hanem ténnyel a ténnyel, valóságrészletet egy másikkal. Így is sok-sok dologgal találkozott, amelyek azt bizonyították: még azok a piciny módosítások sem történtek meg sok esetben, amelyek sem óriási áldozatokat, sem nagy befektetéseket nem kívántak volna. Megoldásuk viszont könnyebbé, elviselhetőbbé tenné az emberi életet. Ez az a kulcspon, ami szólásra, véleménymondásra készítette. Legelőbb kétségeinek adott hangot, kételyeit írta le. A *Medvetáncoltatás* egésze azt sugallja, hogy Bertha Bulcsu kételkedik önmagában, a látottakban és az emberi természet megváltoztathatóságában. Nem a filozófiai és etikai program, hanem az apróságok, a mindennpi élet tüskének a szintjén. Hiszen akár Indiában, a Balaton-parton vagy Budapesten nézett szét, mindig látott olyan emberi megnyilvánulásokat, amelyek bizonyos módosítással sokkal kellemesebbé tehetnék az életet. S elkezdett töprengeni, hogy az miért nem történik meg! El kellett jutnia ahhoz, hogy az emberben eredendően van fecsérő, tékozló energia önmagával, a világgal, a természettel szemben. A dolog nyitját kellett keresnie, méghozzá közvetlen eszközökkel.

Vagyis a koncentrált figyelem juttatta el a kételkedéshez. A nyitottság, a mindent észrevételező szem, az érdeklődés következtében készülhetett cikk az almaszüretről vagy a balatoni horgászásról. Miért érkezett el a kételyhez? Mert soha nem hitt a látszatoknak, minden jelenségben a meghatározó magot kutatta. A látszat és a lényeg dilemmája közül választ. Ha utazása során azt vette észre, hogy Svédországban sok a gyerek, (akiket már ifjú korban a társadalom hasznos tagjává tettek szüleik), akkor mindjárt hazagondolt, s a különbséget emelte ki: nálunk a közelfogás a gyermek nevelésére helyezi a hangsúlyt (hogy felkészítsék egy majdani szerepre). A gyerek el tud látni szerepeket, nem kellene mindig külön programok, hogy a társadalom hasznos tagjává váljék. A figyelem és a kételkedés így közvetlen egyszerűséggel juttatja el a természetesség igényéhez, illetve hiányának felismeréséhez. Újra a már említett svéd példára hivatkozom. A szerző kifejtette, hogy azok a gyerekek soha nem vasárnapi, kiöltöztetett, a világnak megmutatandók voltak, hanem a természetes családi harmóniával megjelenők. Amikor Finnországban vendégül hívták magánlakásba, akkor a gyerekek ott is közvetlenül vettek részt az étkezésben, a beszélgetésben, a munkában. Ekként a finn anya nem keltette fáradt nő benyomását, neki nem kellett egyedül második műszakot végeznie. Ugyanúgy beszélgethetett, örülhetett a vendégeknak, ahogy a csaiúdfő.

Ezek példák a természetes együttlétre, de Bertha Bulcsutól távol esik a szándék, hogy követendőként sugalljon bármit, ami a példa és a következtetés közvetlen összefüggéseit mutatná meg. Az író a *Medvetáncoltatás* legtöbb darabjában elsősorban a tapasztalatok leírására, élmények átadására helyezte a hangsúlyt. Hogy ezekből aztán mi hat és hogyan, azzal nyilván nem neki kell törődnie, és nem direkt formában. Iránymutatást semmiképpen nem kívánt adni, de azt lejegyezte, ami felkeltette érdeklődését. *A konklúziókat rábízta az olvasóra*, megállította tollát a jelenségek rögzítésénél. A leirtak aztán végül kikényszerítik a következtetést. Egyik helyen a balatoni nádasokról van szó. Bertha, utalva Tatay Sándor *Lyuk a tetőn* című könyvére, azon medítált, hogy a Balaton-parton nem lehet nádat kapni. Pedig korábban annon láttak el még külföldi igényeket is. Történelmi tényeket megidézve, elmondta, hogy a falu vagy egy-egy család Balatonyörökön miként vállalt nádaratási részt, hogyan szerzett nádjogot, milyen módon termelte ki, illetve mennyi pénzt tudott belőle kihozni. Ezt követő tény: az elmúlt húsz esztendő nádgazdálkodása teljesen megváltozott, s kiderült, hogy ráfizetéses, nem éri meg learatni, következésképpen nem is lehet kapni a Balatonnál. Ez a jelenség. Nyilvánvaló, hogy ezen a nyomon haladva el kell jutni a konklúziókhöz.

Ennek a ténynek — és még jó párnak a Balaton körül, Budapesten, az ország más tájain — bíráló jellege is van. Ez a kritika olykor áttételes, máskor direkter, de soha nem öncélú. Mert amit leirt (ha az negatív jelenség), akkor azzal szemben a javítás szándéka mozgatta meg képzeletét, az írói fantáziát. Gondoljunk csak a *Medvetáncoltatás*ban legerőteljesebben megjelenő környezetvédelmi álláspontra. A Balaton mellett — ahol különös élességgel tűnik elő a szennyezés — az írónak csak körül kellett néznie. Autó, szemét, pusztítás alapszavak. Minden feltárt eset megerősíti, sürgető feladat: az emberi élet feltételeinek megőrzése. A jelenségek így együtt kötetbe gyűjtve már közügyek csokraként láthatók. Noha Bertha Bulcsu nem közírói szándékkal szerkesztette meg a *Medvetáncoltatást*. De az nyilván egybeesett céljaival, hogy a leirtak a társadalom minél szélesebb köreiben kapjanak visszhangot, s lehetőleg az ismétlődést akadályozó lépésekkel együtt. Akkor is ezt látjuk, amikor Bertha

önmagáról beszél. Nyilatkozatokból és a gyakorlatból egyaránt ismert, hogy minden író legszívesebben és leggyakrabban önmagát mutatja meg, teszi az olvasók elé. De ez az önkör nem jelent a *Medvetáncoltatás*ban szűkítést. Közkeletű frázissal fogalmazva azt mondhatjuk, hogy Bertha Bulcsu az egyeditől az általános felé halad, amikor saját gondjait, bajait szedte csokorba. Ezt teszi, mikor a telefonról beszél. Olyan kérdéskört érintve ezzel, ami sok embert foglalkoztat, s leginkább azokat, akiknek várakozniok kell. A szerző mindig megfelelő módon tágít és szűkít. Az embertől az emberségig, az egyedi természeti jelenségtől a kozmosz, a világmindenség irányába halad. Nagy szavaknak tűnnek ezek, de aki elolvasta a *Medvetáncoltatás* írásait, az tudja, hogy Bertha Bulcsunál egyszer nyíltan, máskor rejtetten ott munkál az asszociatív szándék. Távoli dolgok kerülnek nála kapcsolatba. Például, a Titán 2. rakéta ürügyén arról medítált, hogy milyen jövője lehet az emberiségnek, ha így pusztítja önmagát. A társasháza szomszédságában levő villa bontása hasonló gondolatmenethez juttatta el. Mert mindkettőben az emberiség önpusztítása, a természettel szembeni érdekeltsége vált kiáltóvá számára, illetve az a gyakorlat, amelyik nem számol a jövővel, csak a pillanatnyi érdeket tartja szem előtt...

Pontos megfigyelés Bertha Bulcsu könyve ürügyén, hogy az író nem dühög, nem ágálva és belső feszültségeit csitítva jegyezte le, amit látott és hallott. Ha a legfelháborítóbb dologról van is szó, legfeljebb dünnnyög, morog, dohog, hogy miért van ez így és nem másképp. Egyik-másik részletben szinte érződik a feszítő, már-már robbanó erő, ami a jelenségek magjában rejlik. De visszafogja indulatait, csak a tapasztalatokat adja át. Nem az a célja, hogy ön maga szabaduljon meg tőlük. A leírással ugyan ezt is elérte, de fontosabb mások figyelmeztetése. Nem kell külön bizonygatni, miként felel meg ez a magatartás a József Attila-i „érted haragszom, nem ellened” követelményének. A *Medvetáncoltatás* a közíró Bertha Bulcsut karakterizálja. A kötet sikere azt bizonyítja, hogy az irodalmi publicisztika kritikai figyelmére és változtató ösztönzéseire az olvasóknak nagy szükségük van. Írók mindig vállalták, hogy közfeladatok megoldásába beleszóljanak. Ezt a *Medvetáncoltatás* szerzője mértéktartóan, olvasmányos stílusban tette meg. (*Szépirodalmi.*)

LACZKÓ ANDRÁS

Móricz Zsigmond, a Nyugat szerkesztője

LEVELEK

Az esetenként modernnek is mondott, de többnyire még ma is inkább csak körülírt, vagy egyes kiemelkedő alkotóival fémjelzett „újabb” — tehát kb. 1870-től máig tartó — magyar irodalomnak a Nyugat központi jelentőségű, korszakos fejleménye volt. Maga a szorosan vett folyóirat is, méginkább azonban a lapot körülvevő jelenségkör — művek sora, irodalmi s irodalomközéleti értékrend, kulturális tendencia stb. — amely, joggal, máig e folyóiratnévhez társul tudatunkban. A biztos ítéletű Komlós Aladár alighanem a szakma véleményét mondta ki, amikor leírta: „a Nyugat több volt, mint folyóirat; egész mozgalom, úgyszólván egész korszak volt, a magyar irodalmi kultúra gyönyörű megújulása.”